

УДК 378.4.015.31:61

М. В. Бичко

*викладач Вищого державного навчального закладу України
«Українська медична стоматологічна академія»*

ПРОФЕСІОНАЛІЗУЮЧА ФУНКЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему формування комунікативної компетентності майбутнього лікаря як одного із складників його професіоналізації в контексті комунікативного середовища закладу вищої освіти. Проаналізовано феномен середовища в його різнобічному науковому висвітленні та притаманні йому властивості щодо впливу на особистість майбутнього фахівця.

Розкрито основні компоненти структури комунікативної компетентності, визначено роль та місце комунікативної компетентності у формуванні професіоналізму майбутнього лікаря.

ПРОФЕССИОНАЛИЗИРУЮЩАЯ ФУНКЦИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ СРЕДЫ ВЫСШЕГО МЕДИЦИНСКОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье рассмотрена проблема формирования коммуникативной компетентности будущего врача как одной из составляющих его профессионализации в контексте коммуникативной среды учреждения высшего образования. Проанализированы феномен среды в его разностороннем научном освещении и присущие ему свойства относительно влияния на личность будущего специалиста.

Раскрыты основные компоненты структуры коммуникативной компетентности, определена роль и место коммуникативной компетентности в формировании профессионализма будущего врача.

PROFESSIONALIZING FUNCTION OF COMMUNICATIVE ENVIRONMENT OF HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The article concerns communicative competence as a component of shaping communicative environment of higher educational establishment and its influence on future doctor's professionalism. Article considers issues of communicative competence of future doctors, communicative environment of higher educational establishment, professionalization of future doctors.

Main components of structure of communicative competence and main ways of professionalization of a personality are described here.

Для нашої держави є надзвичайно актуальною проблема створення такої системи освіти, яка відповідала б світовим вимогам і давала можливість українському суспільству нарощувати свій інтелектуальний і науковий потенціал, мати гідне кадрове забезпечення усіх галузей.

Багатий досвід вітчизняної вищої школи, відображений у дослідженнях українських науковців: Г. Беляєва, І. Мешкової, Л. Новікової та ін., засвідчує, що важливим феноменом освітнього процесу є створення у навчальному закладі сприятливого середовища. Середовище в якому перебуває особистість є одним із об'єктивних та вирішальних чинників, що прямо та опосередковано впливають на її становлення.

Середовищний підхід у галузі освіти не є винаходом сьогодення, і вважати його беззаперечною новацією не можна. Початок його впровадження в педагогічну практику датується близько століття тому. На значенні середовища у розвитку людини робили акцент А. Лазурський, К. Ушинський, Л. Толстой, та ін. У світовій педагогіці ідею виховного впливу середовища можна було побачити у впровадженні в інтегровані школи у Німеччині (Е. Нігермайєр, Ю. Ціммер), «школи без стін» (Б. Хоскен, Р. Х. Уолтер, С. Уотсон) та школи «екосистеми» (Дж. Гудленд) у США, «паралельні школи» у Франції (Б. Бло, Л. Порше, П. Ферра).

Науковий інтерес до проблеми взаємодії середовища та людини підтверджується великою кількістю наукових праць. Найрізноманітніші аспекти дослідження освітнього середовища висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів, а саме: А. Каташова, А. Леонтьєва, В. Авдєєва, В. Дрофа, В. Лебедєва, В. Орлова, В. Панова, В. Рубцова, В. Слободчикова, В. Ясвіна, Г. Серікова, Е. Галимової, І. Баєвої, К. Куракіна, К. Приходченко, Н. Гонтаровської, Н. Селіванової, Н. Крилової, С. Братченко, С. Дерябо, С. Сергєєва, Ю. Громико, Ю. Мануйлова, Ю. Песоцького. Дослідженню освітнього середовища закладу вищої освіти присвячені роботи А. Артюхіної, В. Козирєва, В. Мастерової, В. Новікова, Г. Полякової, Е. Зеєра, Є. Васильєвої, Л. Редько М. Князевої, О. Кузьмінської, Т. Менг та ін. Інтерес до проблеми, пов'язаної з формуванням, розвитком та становленням сприятливого мікроклімату у ВЗО, постійно зростає.

Російська дослідниця І. Ларисова розглядає середовищний підхід в історико-педагогічному аспекті, наголошує на поетапності його впровадження та, відповідно, виділяє такі етапи:

– природовідповідність — К. Ушинський, Л. Толстой, Н. Пирогов (друга половина ХІХ століття);

– педагогічне середовищезнавство — В. Вахтеров, Н. Крупська, П. Каптерев, П. Лесгафт, С. Шацький (кінець ХІХ – початок ХХ століття);

– педагогічні та психологічні умови організації середовища — А. Калашников, А. Пінкевич, В. Шульгін, Л. Виготський, М. Крупеніна, М. Йорданський (1920–1930 рр.);

– середовище як ланка тріади «середовище — спадковість — виховання» — А. Лурія, Б. Ананьєв, Г. Костюк, І. Шмальцгаузен, П. Блонський (1940–1950 рр.);

– середовище перетворюється на основне поняття теорії виховання — А. Куракін, В. Сухомлинський, В. Караковський, Л. Новікова, (1960–1970 рр. XX століття);

– психологія навколишнього середовища — М. Хейдметс, Ю. Круусвалі (1970–1990 рр. XX століття) [1].

Щоб мати можливість деталізувати педагогічне середовище закладу вищої освіти, необхідно розглянути поняття «середовище», «освітнє середовище» та «освітній простір».

Поняття «середовище» досі не має чіткого й однозначного визначення. Якщо означити його найбільш загально, то можна сказати, що середовище — це оточення.

Дослідниця Н. Лобач розкриває поняття середовища, як заповнене просторово-наочне, природне і соціальне оточення людини, причому наголошує на тому, що несприятливе оточення не дає можливості особистості зростати і розвиватися [2].

Аналізуючи праці науковців, можна виявити, що термін «освітнє середовище» — це сукупність умов, які впливають на формування та функціонування людини в суспільстві. До поняття «освітнє середовище» вітчизняні науковці включають і освітнє середовище соціокультурних інститутів, шкіл, закладів вищої освіти, установ післядипломної освіти тощо [3].

Освітнє середовище як засіб набуття різних компетентностей фахівцями досліджували А. Кух, В. Артеменко, В. Ясвін, Н. Морзе, С. Мякішев, С. Слободчиков та інші.

Під «освітнім простором» розуміється комплекс умов, чинників, котрі так чи інакше пов'язані між собою і роблять свій внесок в освіту людини. При цьому структура освітнього простору може не включати того, хто навчається. За певних умов поняття «освітній простір» та «освітнє середовище» можна було б вважати тотожними. Проте аналіз праць науковців показав, що це все ж не так.

Відомий російський вчений В. Новіков характеризує освітнє середовище закладу вищої освіти як середовище професійно і особистісно стимулююче, яке є сукупністю матеріальних, педагогічних і психологічних факторів вишівської дійсності, що спонукають суб'єктів освітнього процесу до професійно-особистісного розвитку та саморозвитку [3]. Таким чином, однією з найважливіших функцій середовища ЗВО може бути визнана професіоналізуюча, ажде усі необхідні професійні знання, уміння і навички, норми поведінки і ціннісні

орієнтири, ідеали і внутрішні структури особистості формуються в процесі професіоналізації особистості.

Якщо розглядати поняття професіоналізації у найбільш простому його трактуванні, то можна сказати, що це володіння певною професією як своїм постійним заняттям; перехід тих хто навчається до лав професіоналів. Професіоналізація особистості студента, його професійне становлення та професійне зростання як фахівця, формування творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її потреб, інтересів, бажань, здібностей є одним із найголовніших завдань сучасних закладів вищої освіти [2].

Професіоналізація являє собою різнорівневе і багатоступінчасте явище. Виділяють первинну і вторинну професіоналізацію. Первинна професіоналізація — це процес становлення фахівця. Вона являє собою процес засвоєння професійних знань, умінь і навичок для успішного початку трудової діяльності. Відповідно, показником успішного проходження первинної професіоналізації є завершення професійної освіти й одержання професійної кваліфікації. Вторинна професіоналізація має за мету перетворити фахівця на професіонала, тобто комплексний (психологічний, соціальний і світоглядний) розвиток особистості, формування особливої професійної майстерності, творчого підходу до професійної діяльності. Вторинна професіоналізація являє собою безпосереднє становлення і розвиток професіоналізму особистості в ході трудової діяльності на основі накопичення і використання професійного досвіду, професійної активності і широкого світоглядного підходу до вирішення професійних завдань [4].

Професіоналізація майбутніх лікарів може відбуватися різними шляхами. Аналіз літератури показав, що науковці неодностайні в своїх твердженнях, проте кожен шлях професіоналізації особистості студентів — це засіб, метод вирішення важливих життєвих і майбутніх професійних завдань.

Виділяють такі основні напрями професіоналізації особистості студентів:

1. Особливості навчання у вищій школі вимагають від студента переконструювання всієї його пізнавальної діяльності. Навчальні завдання спрямовані одночасно і на розуміння матеріалу, і на його запам'ятовування, і цілеспрямовану актуалізацію при вирішенні навчально-професійних завдань. Через це професіоналізуються всі пізнавальні процеси студента, відбувається їхнє спрямування на вирішення професійних завдань. Збагачується активний і пасивний словник студента завдяки оволодінню професійним понятійним апаратом.

2. Майбутній фахівець із вищою освітою повинен оволодіти не тільки професійними знаннями, вміннями й навичками, а й виробити вміння самостійно досягати поставлених професійних завдань, а для цього повинні бути сформовані механі-

зми планування своєї діяльності, програмування своїх дій на шляху досягнення мети, оцінювання досягнутих результатів та можливості їхньої корекції.

3. Навчання у ВНЗ повинно орієнтувати студента на розвиток професійних здібностей, творчого потенціалу [2].

Практично все, що оточує людину, що відноситься до її середовища проживання, є також і комунікативним середовищем. Так само, комунікативне середовище є важливим елементом освітнього середовища будь-якого закладу вищої освіти.

Не існує людини, яка хоча б зрідка не відчувала певних проблем у спілкуванні. Навіть маючи дуже високі здібності до комунікації, в процесі спілкування співрозмовники стикаються із внутрішнім світом один одного, з різним комунікативним потенціалом, і, якщо рівень комунікативних здібностей останніх дуже відрізняється, має місце кризова комунікація.

Дуже гостро причетність до такого роду проблем відчувають у своїй професійній комунікації лікарі, що має відобразитися у змісті їхньої професійної освіти і враховуватися ЗВО. Саме комунікативне середовище закладу вищої освіти має забезпечити виявлення і усунення комунікативних проблем майбутнього лікаря на їх початкових проявах. Адже ні наявність ґрунтового багажу знань з фахових дисциплін, ні практика не здатні компенсувати відсутності комунікативної компетентності лікаря.

Комунікативна компетентність — багатокomпонентна структура, що включає мовний, мовленнєвий, соціокультурний та діяльнісний компоненти.

Мовна компетентність розглядається як сукупність базових знань про систему мови, закономірності її функціонування та здатність оперувати цими знаннями в мовленнєвій діяльності.

Мовленнєва компетентність означає здатність застосовувати базові мовні й мовленнєві знання для ефективного здійснення мовлення в усіх його видах.

Змістова наповненість мовленнєвої діяльності пов'язана з формуванням у студентів соціокультурної компетентності, що передбачає знання й засвоєння майбутніми лікарями системи національних цінностей і світоглядних уявлень як частини загальнолюдських, історії матеріальної та духовної культур у контексті світової культури, а також способів застосування цих знань у комунікативній та інших видах діяльності.

Діяльнісна (стратегічна) компетентність виявляється, перш за все, у засвоєнні студентами-медиками базових мисленнєвих прийомів і методів, у здатності раціонально планувати й ефективно здійснювати комунікацію, досягати мети спілкування; використовувати різні технології здобуття інформації та ко-

ристуватися нею, аналізувати, систематизувати, критично оцінювати її, уводити нові знання в когнітивні структури [5].

Формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця заклад вищої освіти здійснює в ході комплексного вирішення освітніх, пізнавальних, розвивальних, світоглядних та інших виховних завдань, і значну роль при цьому грають саме середовищні чинники.

Хоча сама по собі комунікативна компетентність не є провідною характеристикою спеціаліста, проте має значний вплив на професіоналізацію майбутніх лікарів.

Отже, проблема становлення професіонала — це, у першу чергу, проблема особистісного і соціального розвитку фахівця як суб'єкта соціальної дії. Сучасний професіонал повинен бачити свою професію в усій сукупності її широких соціальних зв'язків, знати пропонувані до неї і її представників вимоги, розуміти зміст і специфіку своєї професійної діяльності, орієнтуватися в колі професійних завдань і бути готовим вирішувати їх в мінливих соціальних умовах. Основи такої підготовки він повинен отримувати в комунікативному середовищі ЗВО, яке, в свою чергу, має бути щодо цього сприятливим.

Список основних джерел

1. Ларисова, И. А. Педагогически комфортная среда как средство формирования творческой самореализации подростков во внеурочной деятельности / И. А. Ларисова // *Фундаментальные исследования*. – 2011. – № 12. – С. 493–497. [Вернуться к статье](#)
2. Новиков, В. Н. Образовательная среда вуза как профессионально и личностно стимулирующий фактор [Электронный ресурс] / В. Н. Новиков // *Психолого-педагогические исследования*. – 2012. – № 1. – Режим доступа: <http://psyedu.ru/journal/2012/1/2776.phtml>. – Дата доступа: 02.04.2018. [Вернуться к статье](#)
3. Шацкий, С. Т. Работа для будущего / С. Т. Шацкий. – М. : Просвещение, 1989. – 223 с. [Вернуться к статье](#)
4. Подоляк, Л. Г. Психология вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с. [Вернуться к статье](#)
5. Цвык, В. А. Професіоналізація як соціальний процес / В. А. Цвык // *Вестн. РУДН. Сер. Социология*. – 2003. – № 4–5. – С. 258–269. [Вернуться к статье](#)